

האם מגע מקוון הוא מכוון? האפשרויות הגלומות במדיה חברתיים בנוגע להשתלבות מהגרים

סבינה ליסיצה

תקציר

אחד הסימנים להשתלבותם של מהגרים הוא הירקמותם של יחסים חברתיים בין המהגרים לבני המקום. המחקר הנוכחי בוחן את התרומה של מגע בין מהגרים מברית המועצות לשעבר לבין הישראלים הוותיקים למגזריהם במסגרת המדיה החברתיים המקוונים, להשתלבותם החברתית של המהגרים.

מטרת המחקר הייתה לבחון האם בהתאם לתאוריית המגע, מגע מקוון יכול לתרום לצמצום המרחק החברתי בין מהגרים לוותיקים, או לחילופין, מהגרים אשר מרגישים קרובים יותר לוותיקים נוטים יותר למגע מקוון איתם, מה שעולה בקנה אחד עם גישת ההידמות החברתית.

המחקר נערך באמצעות סקר מקוון והשתתפו בו 296 מהגרים ממדינות חבר העמים אשר היגרו לישראל אחרי שנת 1989 וגולשים במדיה חברתיים בשפה העברית. הממצאים מצביעים על כך שתאוריית המגע ותאוריית ההידמות החברתית לא סותרות, אלא משלימות האחת את השנייה: בהתאם לתאוריית המגע נמצא כי למגע מקוון קיימת השפעה חיובית על המרחקים החברתיים שחשים המהגרים כלפי קבוצות בעלות שוני תרבותי גדול ואינטראקציה לא מקוונת מעטה יחסית - ערבים וחרדים. לעומת זאת, למגע מקוון לא נמצאה השפעה על המרחק החברתי שהמהגרים חשים מהקבוצות המייצגות את התרבות הדומיננטית בישראל - האשכנזים והחילוניים. הממצאים תומכים גם בתאוריית ההידמות החברתית, כאשר מדובר בקבוצות קרובות מבחינה תרבותית ו/או כאלה הנמצאות עם המהגרים במגע יומיומי. ככול שהמרחק החברתי שחשים המהגרים כלפי אשכנזים, מזרחיים, חילוניים ודתיים קטן יותר, כך עולה תדירות המגע המקוון עם הקבוצות הללו. לסיכום, נמצא כי מדיה חברתיים לא מקרבים מהגרים לקבוצות המייצגות את התרבות הדומיננטית, אולם מסייעים למיתון השסע הלאומי והדתי בחברה הישראלית.

מילות מפתח: מרחק חברתי, מדיה חברתיים, תאוריית המגע, הידמות חברתית, השתלבות מהגרים

1. מבוא

סביבה מקוונת מאפשרת יחסי גומלין בין אנשים בעלי תכונות משותפות רבות, אך גם יוצרת הזדמנויות לתקשורת בין אנשים מרקע אתני, דתי, תרבותי וסוציו-אקונומי שונה, אשר כמעט ולא נפגשים בחיי היומיום. האם אינטראקציות מקוונות יכולות לגשר על פערים חברתיים בין קבוצות שונות? ובאופן ספציפי יותר, האם מגע מקוון בין מהגרים לבין קבוצות הוותיקים השונות עשוי לתרום לצמצום המרחק החברתי ביניהם ובכך לסייע להשתלבותם החברתית של המהגרים? המושג "מרחק חברתי" מתייחס לרצון או לחוסר רצון של פרטים השייכים לקבוצה חברתית אחת לתקשר ולתחזק מערכות יחסים עם פרטים מקבוצה חברתית אחרת (זיו, 2011). מושג רחב זה נקבע על-ידי: (1) מרחק רגשי (affective distance) - מידת החיבה שחשים כלפי פרטים מקבוצה אחרת (Bogardus, 1925); (2) מרחק נורמטיבי (normative distance) - הגדרה מי ה"שייך" ומי ה"זר" וקביעת הבחנה ברורה בין "אנחנו" ו"הם"; ו-(3) מרחק תרבותי ומנהגי (cultural and habitual distances) - מידת הדמיון הקיים בין הקבוצות (Bourdieu, 1990; Karakayali, 2009).

במחקר זה, יבחן הקשר בין מרחק רגשי חברתי (להלן "מרחק חברתי") לבין תדירות האינטראקציה המקוונת בין מהגרים ממדינות חבר העמים לבין הוותיקים בחברה הישראלית. המחקר מבקש לבדוק האם מפגש מקוון במסגרת המדיה החברתית תורם לצמצום המרחק החברתי של המהגרים כלפי קבוצות לאומיות, אתניות ודתיות של ישראלים ותיקים, כלומר תורם להשתלבותם החברתית של המהגרים.

1.1 תיאוריות המתייחסות להשתלבות מהגרים

ספרות ההגירה מבחינה בין ארבע אסטרטגיות של תירבות (acculturation) אשר באות לידי ביטוי בשני ממדים: נטיית המהגר לשמור על הזהות ועל תרבות המוצא ונכונות המהגר לקיים יחסי גומלין עם בני חברת היעד (Berry, Kim, Power, Young & Bujaki, 1989; Berry, 2009). בהתאם לאסטרטגיית ההטמעה (assimilation), מהגרים לא מעוניינים בשמירה על הזהות ועל תרבות המקור ומקיימים מגע יומיומי עם האוכלוסייה הוותיקה. לעומת זאת, מהגרים הנוקטים באסטרטגיית ההתבדלות (separation) שומרים על הזיקה לתרבות המוצא ונמנעים מיחסי גומלין עם האוכלוסייה הוותיקה. מהגרים הנוקטים באסטרטגיית ההשתלבות (integration) שומרים על הזיקה לתרבות המוצא ומקיימים יחסי גומלין יומיומיים עם הוותיקים. אסטרטגיית השוליות (marginalization) מאופיינת בו-זמנית בחוסר עניין בתרבות המוצא ובהיעדר יחסי גומלין עם הוותיקים, לעתים בשל הדרה ואפליה שהמהגרים חווים (Berry, 1997; Berry et al., 1989).

מחקרים מצביעים על כך שאסטרטגיית ההשתלבות מועדפת הן על-ידי קבוצות מהגרים שונות והן על-ידי אוכלוסיה ותיקה. (Berry et al., 1989; Berry, 1997; Lissitsa & Peres, 2011; Neto, 2002; Partridge, 1988; Roccas, Horenczyk & Schwartz, 2000; van Oudenhoven & Eisses, 1998). ברי ועמיתיו (Berry et al., 1989; Berry, 1997) ערכו מספר מחקרים בקרב קבוצות שונות של מהגרים בצפון אמריקה ועל סמך ממצאיהם דירגו את מידת היעילות של אסטרטגיות התירבות. לטענתם, האסטרטגיה היעילה ביותר הינה השתלבות, המספקת למהגרים את התנאים הטובים ביותר להסתגלות פסיכולוגית, אחריה הם מציינים את

אסטרטגיות ההטמעה וההתבדלות, ואילו אסטרטגיית השוליות מאופיינת ביעילות הנמוכה ביותר.

נקיטת אסטרטגיה מסוימת תלויה הן במהגרים והן בחברת היעד. קבוצות מהגרים קטנות יותר מבחינה מספרית ובעלות הון אנושי פחות רלוונטי לחברת היעד נאלצות לבחור באסטרטגיות הדורשות מהם גמישות רבה ונכונות לשינוי תרבותי, ואילו קבוצות מהגרים גדולות יותר ובעלות משאבים חשובים לחברה המארחת יכולות "להרשות לעצמן" לנקוט באסטרטגיות המאפשרות שינוי איטי והדרגתי, שכוללות בין היתר גם אינטראקציות בהיקף מצומצם עם האוכלוסייה הוותיקה על בסיס בלתי פורמלי (Navas, Garcia, Sanzes, Roja, Pumarez & Fernandes, 2005).

חברות בעלות גישה רב-תרבותית נוטות יותר להכיל את המהגרים ולעודד את אסטרטגיית ההשתלבות, ואילו חברות שדורשות התבוללות או מדירות מהגרים גורמות בכך לאימוץ שלושת המודלים האחרים (Castles, 2000; 2002).

תאוריית האסימילציה הסגמנטית (segmented assimilation) מתייחסת לתרומת יחסי הגומלין עם הוותיקים להשתלבות המהגרים באופן דיפרנציאלי. על-פי תאוריה זו, לא כל אינטראקציה עם האוכלוסייה הוותיקה מקדמת את השתלבות המהגרים, אלא רק מגע עם הוותיקים המשתייכים למעמד סוציו-אקונומי בינוני ומעלה. לעומת זאת מגעים רבים עם בני המעמד הנמוך וקבוצות השוליים (במסגרת שכונות מגורים, מוסדות החינוך והעבודה) עשויים לחשוף מהגרים לתרבות העוני ולפגוע בכך באיכות ההשתלבות (Portes & Rumbaut 2001; Zhou, 1997; Portes & Zhou, 1993).

לסיכום, נראה כי לצורך השתלבות מוצלחת בחברה החדשה, עדיף למהגרים לקיים מגע הן בתוך קבוצת המהגרים והן מחוץ לה, אם כי לא כל מגע עם וותיקים תורם להשתלבות מוצלחת, אלא רק עם קבוצות מסוימות.

המחקר הנוכחי מבקש, לראשונה, לתאר את המפגש בין אסטרטגיות התירבות של המהגרים לבין שתי התאוריות העוסקות במגע וקרבה חברתית בין קבוצות חברתיות שונות: תאוריית המגע ותאוריית ההידמות החברתית.

1.2 תיאוריית המגע

תיאוריית המגע שהוצגה לראשונה על-ידי אלפורט (Allport, 1954), גורסת שמגע בין קבוצות מצמצם סטריאוטיפים הדדיים ומפתח גישה ידידותית. כאשר פרט מקבוצה מסוימת פוגש פרט מקבוצה אחרת, שינוי הגישה מתרחש בשתי רמות: ברמה הראשונה מצטמצמים הסטריאוטיפים השליליים כלפי הפרט הספציפי השייך לקבוצה אחרת, וברמה השנייה, שיפור העמדות מתרחב לקבוצה כולה.

השערת המגע של אלפורט קיבלה תשומת לב מחדשת בשנים האחרונות. חוקרים נוספים ניסו ליישם אותה על קבוצות מגוונות בחברות שונות (Pettigrew, 2008; Pettigrew, 1998; Tropp, Wagner & Christ, 2011; Brown & Hewstone, 2005; Fisher, 1990; Hewstone, 2003; Pettigrew & Tropp, 2000). מגע בין-קבוצתי מקטין את האלמנטים הרגשיים של דעה קדומה יותר מאשר את האלמנטים הקוגניטיביים (Tropp & Pettigrew, 2005) ומשפר את הרגשות

החיוביים תוך הפחתת הרגשות השליליים כלפי הקבוצה האחרת (Miller, Smith & Mackie, 2004).

עם זאת, קיומו של קשר בפני עצמו הוא לא "שיקוי קסמים" כנגד איבה בין-קבוצתית. כדי לנצל את יתרונותיו של המגע, חייבים להתקיים מספר תנאים: מעמד שווה של הקבוצות, מטרות משותפות, שיתוף פעולה בין-קבוצתי, נורמות חברתיות התומכות בקשר בין-קבוצתי (Allport, 1954), השתתפות מתוך רצון וקשר אינטימי (Amir, 1969) והיעדר חרדה או איום (Pettigrew & Tropp, 2000). מטא-אנליזה שערכו פטיגרו וטרופ מצביעה על כך שלא כל התנאים של אלפורט חייבים להתקיים בו-זמנית על מנת להפחית דעות קדומות, אך ככל שמתקיימים יותר תנאים, כך עולה הסיכוי להצלחת המגע.

פריצת הדרך במדיה החברתיים, זימנה אפשרויות חדשות לסיפוק תנאים הנחוצים למגע יעיל בין קבוצות. האפשרויות להתקשרות בעילום שם, הסתרת המראה החיצוני ושליטה גבוהה במשך האינטראקציה ובמהותה, מספקות הזדמנות להיכרות עם אנשים מקבוצות חברתיות שונות על בסיס אינטרסים משותפים וצורות חשיבה דומות. בארך ואחרים (Bargh, McKenna & Fitzsimons, 2002) טוענים כי האנונימיות הנוצרת במגע מקוון מובילה לתוצאות דומות לתופעת "הזר ברכבת", כאשר אנשים מביעים פתיחות ומוכנים לחלוק מידע אינטימי על עצמם עם אדם זר, מכיוון שהם בטוחים שלא יפגשו אותו יותר לעולם. מסיבות אלו מערכות יחסים באינטרנט יכולות לפתח קרבה ואינטימיות הרבה יותר מהר ממערכות יחסים רגילות (Mesh & Talmud, 2007). בדרך זו מדיה חברתיים עשויים לקדם השתלבות חברתית של מיעוטים אתניים וקבוצות חלשות (Amichai-Hamburger, McKenna & Samuel-Azran, 2008; McKenna & Bargh, 2000).

אסטרטגיית ההשתלבות מניחה שמתקיימים מגעים יומיומיים בין מהגרים לוותיקים במקביל למגעים בין בני קבוצת המהגרים, לפיכך על-פי תאוריית המגע ניתן לצפות כי המגע המקוון של מהגרים עם הוותיקים עשוי לקרב בין הקבוצות הללו, אך לא לגרום להטמעה מלאה של המהגרים בחברה הוותיקה.

המחקר הנוכחי מנסה ליישם את תאוריית המגע על מנת להסביר את תרומתו של המגע המקוון של המהגרים מברית המועצות לשעבר עם הישראלים הוותיקים על מגזריהם השונים, לצמצום המרחק החברתי שחשים המהגרים כלפי הוותיקים.

1.3 גישת ההידמות החברתית

מחקרים העוסקים ביצירה, פיתוח ושמירה על מערכות יחסים חברתיות שמים דגש על החשיבות של הידמות חברתית (social homophily) (Bramouille, Currarini, Jackson, Pin & Rogers, 2012;) (Hartup & Stevens, 1997; McPherson, Smith-Lovin & Cook, 2001). אנשים דומים מבחינה תרבותית נחשבים לאטרקטיביים יותר ומדורגים באופן חיובי יותר מאשר אנשים שונים (Varma & Stroh, 2001). הידמות מתייחסת לנטייה של אנשים לקיים קשרים וליצור חברויות עם אנשים בעלי מאפיינים דומים להם (McPherson et al., 2001). נטייה זו חלה ביחס למשתנים סוציו-דמוגרפיים כמו השכלה, מקצוע, גזע ומוצא אתני, דת, מצב משפחתי וגיל (Bramouille et al., 2012), עמדות ואמונות (Ajzen & Fishbein, 1980; Cohen, 1983), והתנהגות חברתית (Billy, Rogers & Udry, 1984). ברור אפוא, שדמיון בין-אישי יכול להוביל ליותר חיבה כלפי אדם שנחשב לדומה, ובשלב הבא להוביל ליחסים חיוביים יותר ברמה הקבוצתית (Stathi & Crisp, 2010). כאשר מנסים לשלב בין גישת ההידמות החברתית ואסטרטגיות השתלבות של מהגרים

על-פי המיון של ברי (Berry, 1997), ניתן לומר כי המהגרים שחשים קרבה רבה יותר לוותיקים, ייטו יותר ליצור עמם מגע וכתוצאה מכך ייטו יותר לאסטרטגיות השתלבות או הטמעה. המחקר הנוכחי מבקש ליישם את גישת ההידמות החברתית ביחס לתרומת המרחק החברתי לתדירות המגע המקוון בין מהגרים מברית המועצות לשעבר לבין קבוצות אתניות ודתיות שונות בחברה הישראלית.

1.4 מגע בין בני הקבוצות השונות במרחב המקוון

מדיה חברתיים מהווים התארגנות דינמית של אנשים באמצעות אתרי רשתות חברתיות, פורומים וקבוצות דיון, בלוגים ומשחקים מקוונים שבמסגרתם אנשים מצויים באינטראקציה מתמשכת לצורך קידום אינטרס משותף (Boyd & Ellison, 2007; Bradley, 2006; HaenleIn & Kaplan, 2010). שיעור המשתמשים במדיה חברתיים בישראל גבוה יותר בקרב יהודים, צעירים יותר, משכילים יותר וחילוניים (Lev-On & Lissitsa, 2010).

מדיה חברתיים מקוונים הם כלי חשוב לשמירת קשרים קיימים וליצירת קשרים חברתיים חדשים בין בני קבוצות שונות (McKenna & Bargh, 2000), המבוססים על תחומי עניין ותחביבים משותפים (Mesh & Talmud, 2007). נמצא כי בקרב בני נוער, חברויות וירטואליות יכולות להתפתח לפגישות פנים אל פנים (Wolak, Mitchell & Finkelhor, 2003), וכי מערכות יחסים אלו יכולות להיות אינטימיות ולספק תמיכה חברתית (Joinson, 2001; McKenna, Green & Gleason, 2002). מש ותלמוד (Mesh & Talmud, 2007) מצאו כי מערכות יחסים וחברויות באינטרנט הן חזקות ואיכותיות רק אם קיים דמיון בין השותפים לאינטראקציה, דהיינו, אזור מגורים, מין וכד'.

הנושא של דמיון ושוני בין הגולשים הבאים במגע, אשר בא לידי ביטוי בין היתר בהשתייכות האתנית והגזעית של השותף למגע, חשוב הן עבור בני הנוער והן עבור המבוגרים (Nakamura, 2002; Tynes, Reynolds & Greenfield, 2004). בהתאם לכך, וויטקר והיל (Whitaker & Hill, 1998) מצאו כי במסגרת המגע המקוון אנשים נוטים הן להודיע על ההשתייכות האתנית שלהם והן להתעניין בהשתייכות האתנית של שותפם לשיחה. יתר על כן, נמצא כי מכיוון שבני תרבויות שונות מאופיינים בסגנונות תקשורת שונים (Kim, 1999; Oetzel, 1998), גולשים במדיה החברתיים יודעים לזהות את ההשתייכות האתנית של השותף לשיחה על-פי הקודים הלשוניים שלו (Burkhalter, 1999).

מחקרים שהתמקדו בתיאור המגע המקוון בין הגולשים המשתייכים לקבוצות אתניות ולאומיות שונות, מראים תמונה מורכבת ולא חד-משמעית בנוגע להשלכות החברתיות של יחסי הגומלין. ממצאים של שומן ואחרים (Schumann, Van der Linden & Klein, 2012) אשר חקרו מגע בין חברים בתשע קבוצות שונות בפייסבוק¹, מראים כי בעקבות המגע המקוון, ביטויים של דעות קדומות כלפי ה"אחר" מצטמצמים עם הזמן והקבלה ההדדית עולה. ממצאים דומים עלו גם בניסוי שבדק את אפקט המגע המקוון בקרב סטודנטים מוסלמים ונוצרים באוסטרליה (White & Abu-Rayya, 2012). לאחר כחודשיים של מגע מקוון בין הקבוצות, הצטמצמו הדעות הקדומות והחרדות ההדדיות, והמשתתפים דיווחו כי הכירו טוב יותר את הקבוצה הדתית השנייה.

אולם לא תמיד מגע מקוון תורם להשלכות חיוביות. טיינס ואחרים (Tynes, Giang, Williams & Thompson, 2008) מדווחים כי מתבגרים אפרו-אמריקאים ולבנים בארצות הברית התנסו באפליה ובהדרה על בסיס השתייכות גזעית ברשתות חברתיות, צ'טים, משחקים וירטואליים ופורומים, אשר גרמו להם לדיכאון וחרדה. רוש (Ruesch, 2011) שחקרה ביטויים של

הקונפליקט הישראלי-פלסטיני בפייסבוק, מצאה זירה מקוונת מקוטבת מאוד עם מגע הדדי מצומצם. לטענתה, למרות הפוטנציאל העצום שיש למגע בין-קבוצתי במיתון קונפליקטים, הקבוצות העוינות מממשות את הפוטנציאל של המדיה החברתיים במידה נמוכה מאוד. רק 14% מכל הקבוצות העוסקות בקונפליקט הישראלי-פלסטיני הוקדשו לקידום שיחות בנושא השלום, ואילו השאר עסקו בגיוס לתוך הקבוצה שלהם ובהבעת התמיכה בה.

בעידן הצמיחה המהירה של האינטרנט ניתן לצפות לכך שמגע מקוון בין מהגרים לוותיקים יוכל לספק אפשרויות לאינטראקציות רבות אשר מסיבות שונות לא מתרחשות בחיי היומיום.

המחקר הנוכחי הינו הראשון שבדק האם התקשרות מקוונת בין מהגרים לבין קבוצות שונות של ותיקים תורמת לצמצום המרחק החברתי ביניהם ומסייעת להשתלבותם החברתית של המהגרים.

1.5 מהגרים מברית המועצות לשעבר

מאפיין חשוב של גל ההגירה מברית המועצות לשעבר בתחילת שנות התשעים של המאה הקודמת היה גודלו העצום, גם במונחים אבסולוטיים (כמיליון בני אדם) וגם בגודלו היחסי (בערך 17% מאוכלוסיית מדינת ישראל) (סקרון, 2012).

בנוסף למסה הכמותית שלו, המשקל האיכותי של גל הגירה זה הוא לא פחות חשוב. מהגרים אלה מאופיינים ברמה גבוהה מאוד של הון אנושי: רבים מהם היו בעלי תארים אקדמיים ועסקו במקצועות חופשיים (סיקרון, 1998). המהגרים היו בעלי מוטיבציה גבוהה להצליח מבחינה חברתית וכלכלית ועשו את כל הנדרש כדי לשמר את מעמדם גם לאחר ההגירה (Smootha, 2008). בעשור הראשון לאחר הגירתם, חלק מהמהגרים החדשים לא הצליחו למצוא עבודה שהולמת את השכלתם ואת ניסיונם המקצועי. רבים מהם שקעו ונשארו במעמד כלכלי נמוך, מה שהעמיק את תחושת הניכור והבידוד מהחברה הישראלית (Sheperman, 2008).

המהגרים שמרו על השפה הרוסית ועל חלק ניכר מסממני תרבותם. הקהילה הרוסית הציגה תכונות המאפיינות פזורות חוצות לאומים. בנוסף לצפייה יומית בשידורי הטלוויזיה הרוסית, מהגרים אלה שמרו על קשרים חזקים עם בני משפחה וחברים בארץ המוצא ובתפוצות האחרות של יהודי ברית המועצות לשעבר באמצעות ביקורים הדדיים, שיחות טלפון והתקשרות מקוונת (ליסצה, 2006; ניזניק, 2012; Smootha, 2008; Remennick, 2002; Elias, 2011).

ההתבדלות התרבותית של המהגרים גרמה לחיכוכים עם החברה המקומית. סקרים ודיווחים בתקשורת הישראלית של אותה תקופה מצביעים על התפתחות של סטריאוטיפים שליליים בקרב הישראלים כלפי המהגרים (Stephan, Ybarra, Martinez, Schwarzwald & Tur- Kaspas, 1998). סטריאוטיפים אלה התחזקו ושימשו על מנת להצדיק את המרחק החברתי הנשמר ביחסים בין הקבוצות. מחקרים שבחנו את המרחק החברתי בין מהגרים מברית המועצות לשעבר לבין קבוצות שונות של ותיקים מצאו שהגישה של המהגרים משתנה בהתאם לקבוצת הוותיקים: המהגרים הרגישו קרבה לאשכנזים ולחילוניים, שמרו על מרחק בינוני ממזרחיים ומדתיים והרגישו רחוקים מאוד מחרדים ומערבים. מנגד, אזרחים ותיקים מכל המגזרים הרגישו ריחוק מתון דומה כלפי המהגרים מברית המועצות (ליסצה, 2006; פרס ובן רפאל, 2006; Al-Haj & Leshem, 2000).

ממצאים של מחקרים בנוגע ליחסים חברתיים בין מהגרים מברית המועצות לשעבר לבין אזרחים ותיקים, מצביעים על כך שהמהגרים נפגשים עם הוותיקים בעיקר בסביבה רשמית (מקומות עבודה, קניות, סידורים וכד'). ישראלים ותיקים לא נמצאים במעגלי החברים שלהם. רק חלק קטן מבין המהגרים נמצא במגע בלתי פורמלי עם ישראלים ותיקים במסגרת בילויים משותפים, והוותיקים נכללים בין החברים הקרובים שלהם (ליסיצה ובוקק-כהן, 2012; פרס ובן-רפאל, 2006; 2005; Remennick, 2005; Kahan-Strawczynski, Amiel, Levi & Konstantinov, 2012). ממצאי מחקרים מראים כי על יחסים חברתיים עם הוותיקים נוטים יותר לדווח מהגרים צעירים יותר, בעלי ותק רב יותר בארץ, יותר נשים לעומת גברים, בעלי השכלה והכנסה גבוהות יותר ובעלי רמת דתיות גבוהה יותר (ליסיצה, 2006; פרס ובן-רפאל, 2006; רמניק, 2012; Remennick, 2005).

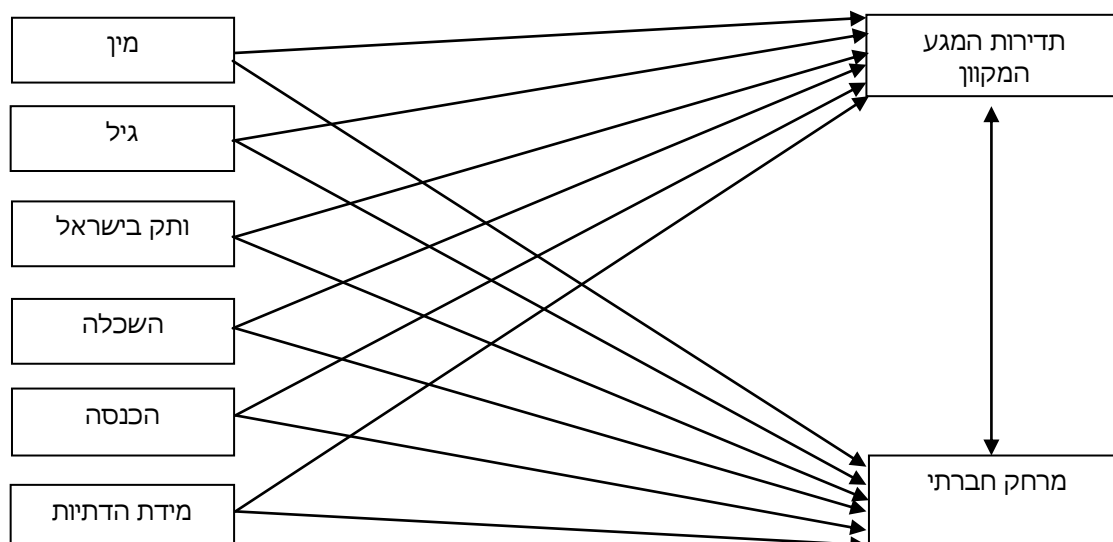
לאור הממצאים שהוצגו לעיל נראה כי למרות שמרבית המהגרים מברית המועצות לשעבר שוהים בישראל קרוב לשני עשורים ובאים במגע יומיומי עם הוותיקים (מן המגזרים השונים) במסגרת עבודה, לימודים וסידורים, רובם עדיין נוטים להתבדל מהאוכלוסייה הוותיקה במישור הבלתי פורמלי. האם בהתאם לתאוריית המגע, מגע מקוון באמצעות מדיה חברתיים יכול לקרב בין שתי הקבוצות? או לחילופין, על-פי גישת ההידמות החברתית, המהגרים ייטו למגע המקוון עם הוותיקים השייכים למגזר מסוים רק במידה והם מרגישים קרבה למגזר זה?

על בסיס סקירת הספרות, ניתן לנסח שתי השערות המניבות ניבויים סותרים:

1. על-פי תאוריית המגע: למגע מקוון במסגרת מדיה חברתיים יימצא אפקט שלילי על המרחק החברתי, כלומר מגע מקוון של המהגרים עם הקבוצות הוותיקות תורם לצמצום המרחק החברתי שחשים המהגרים כלפי קבוצות אלו.
2. על-פי גישת ההידמות החברתית: למרחקים החברתיים יימצא אפקט שלילי על תדירות המגע המקוון: מהגרים שחשים מרחק קטן יותר מהוותיקים ייטו למגע מקוון עמם בתדירות גבוהה יותר.

על בסיס השערות אלה, נבנה מודל המחקר הבוחן קשרים הדדיים בין תדירות המגע המקוון לבין המרחק החברתי, תוך פיקוח על המשתנים הסוציו-דמוגרפיים: מין, גיל, ותק בארץ, השכלה, הכנסה ומידת הדתיות, אשר על-פי סקירת הספרות מסבירים הן את המרחק החברתי של המהגרים כלפי הוותיקים והן את הגלישה במדיה החברתיים.

מודל המחקר

2. שיטת המחקר

2.1 משתתפים

המחקר נערך בשנת 2012 בקרב מדגם מייצג של 296 מהגרים מברית המועצות לשעבר אשר דיווחו כי הם נוהגים לגלוש במדיה החברתיים גם/בעיקר/רק בשפה העברית. מדגם זה מהווה חלק ממדגם רחב יותר אשר כלל 369 מהגרים אשר הגיעו לישראל אחרי שנת 1989 ואשר גולשים במדיה חברתיים (רשתות חברתיות, פורומים, קבוצות דיון, מסנג'ר וסקייפ) בתדירות של שלוש פעמים בשבוע לפחות. כדי להבטיח את יציגות המדגם, נעשה שימוש במכסות לפי מין, גיל ואזור מגורים. המכסות התבססו על התפלגות של שלושת המשתנים הללו בתוך אוכלוסיית המהגרים מברית המועצות הגולשים באינטרנט, לפי נתוני הסקר החברתי שנערך על-ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (למ"ס, 2011). התפלגות המדגם על-פי המשתנים הסוציו-דמוגרפיים מוצגת בנספח 1.

2.2 הליך המחקר

2.2.1 פיילוט

לפני עריכת הסקר, נעשה פיילוט אינטרנטי בו נטלו חלק 20 מרואיינים, אשר גויסו בשיטת כדור שלג. לאחר ביצוע הפיילוט, החוקרת ערכה שיחות טלפוניות עם כל המרואיינים שהשתתפו בו. בשיחות אלו נעשה בירור בנוגע לבהירות, מיצוי ובלעדיות של פריטי השאלון. המשתתפים בפיילוט נשאלו האם היו בשאלון שאלות או תשובות שגרמו להם לבלבול או אי הבנה. לאחר ביצוע הפיילוט ובהתאם למידע שהתקבל בראיונות הללו, בוצעו התאמות ותיקונים וגובשה הגרסה הסופית של השאלון.

2.2.2 סקר מקוון

המחקר נערך באמצעות סקר אינטרנטי. מכתב פנייה בשפה הרוסית ובשפה העברית פורסם ברשתות החברתיות (Facebook, Odnoklassniki, Vkontakte) ובפורומים השונים על-ידי עוזרי מחקר הדוברים את שתי השפות. במכתב הפנייה הוסבר למרואיינים כי מדובר בשאלון בנושא הרגלי גלישה באינטרנט, ניתנה לגיטימציה למגוון התשובות האפשריות והובטחה אנונימיות. הפנייה כללה שני קישורים לסקרים המקוונים בשתי השפות ובה הוסבר למרואיינים שהם יכולים לבחור להשיב על הסקר בשפה הנוחה להם. כל מרואיין יכול היה להשיב על הסקר פעם אחת בלבד. כ-70% מקרב אלה שפתחו את הקישור לסקר השלימו את מילוי השאלון. על מנת לשמור על יציגות המדגם, הפנייה למרואיינים עודכנה במקביל לסגירת המכסות של מין, גיל ואזור מגורים (לקראת סוף התהליך התבקשו להשיב רק המרואיינים בעלי המאפיינים הדמוגרפיים החסרים להשלמת המכסות). על מנת לשמור על אנונימיות, בסיס הנתונים לא כלל כתובת דוא"ל, טלפון ופרטים מזהים אחרים.

2.3 כלי המחקר

כלי המחקר תורגם לשפה הרוסית על-ידי המחברת ולאחר מכן נבדק על-ידי דובר רוסית נוסף. השאלון כלל כ-75 פריטים לפי הפירוט הבא:

2.3.1 שאלון דמוגרפי

גיל המשתתפים נמדד על-ידי הקטגוריות הבאות: (1) 20-24; (2) 25-29; (3) 30-34; (4) 35-39; (5) 40-44; (6) 45-49; (7) 50-54; (8) 55-59; (9) 60-64; (10) 65 ומעלה. המשתנה עבר טרנספורמציה למשתנה רציף כאשר כל קטגוריה קיבלה ערך של אמצע הקבוצה. מין: 1=גבר; 0=אישה.

רמת ההשכלה הוגדרה באמצעות השאלה: "מהי השכלתך?". סולם התשובות: 1 – פחות מתיכונית; 2 – תיכונית; 3 – על תיכונית; 4 – תואר ראשון; 5 – תואר שני או דוקטורט. ותק בארץ הוגדר באמצעות השאלה: "באיזו שנה עלית ארצה?". שנת ההגירה עברה טרנספורמציה לוותק בארץ.

מידת הדתיות הוגדרה באמצעות השאלה: "כיצד אתה מגדיר את מידת הדתיות שלך?". סולם התשובות: 1 – חילוני; 2 – מסורתי; 3 – דתי; 4 – חרדי. מרואיינים בודדים הגדירו את עצמם כדתיים ורק מרואיין אחד הגדיר את עצמו כחרדי (ראה נספח 1), לכן הוחלט להפוך משתנה זה לדיכוטומי, בו חילוניים מהווים קטגוריית השוואה (0) לעומת כל השאר (1).

הכנסה חודשית אישית נמדדה על-ידי קטגוריות הבאות (ב-ש): (1) אינני עובד; (2) פחות מ-4000; (3) 4000-6000; (4) 6000-8000; (5) 8000-10000; (6) 10000-15000; (7) 15000-20000; (8) מעל 20000. המשתנה עבר טרנספורמציה למשתנה רציף כאשר כל קטגוריה קיבלה ערך של אמצע הקבוצה.

2.3.2 שאלון מרחקים חברתיים

הפריטים שמדדו את המרחק החברתי היו מבוססים על שאלון בו נעשה שימוש במחקר על רב-תרבותיות ושסעים בחברה הישראלית שנערך על-ידי פרס ובן רפאל (2006). אלפא של קרונברג של השאלות המודדות את המרחק החברתי במחקר הנוכחי היה שווה ל-0.65.

מרחק חברתי מהקבוצות השונות הוגדר בעזרת שמונה פריטים אשר התייחסו לקבוצות הבאות: אשכנזים, מזרחיים, יהודים חילוניים, יהודים דתיים, יהודים חרדים, ערבים, עולי חבר העמים ועולי אתיופיה. למשל: "באיזו מידה אתה מרגיש קרבה או ריחוק מיהודים חרדים?". סולם התשובות היה בן חמש דרגות: 1 – רחוק מאוד; 2 – רחוק; 3 – לא קרוב ולא רחוק; 4 – קרוב; 5 – מרגיש כאחד מהם.

2.3.3 שאלון תדירות המגע המקוון

תדירות המגע המקוון עם המגזרים השונים בחברה הישראלית נמדדה באמצעות שמונת הפריטים שהתייחסו לכל אחת מהקבוצות שהוצגו לעיל. למשל: "כאשר אתה משתתף בפורומים, קבוצות דיון ורשתות חברתיות, באיזו תדירות אתה נמצא בקשר עם יהודים חרדים?". סולם התשובות היה בן חמש דרגות: 1 – כלל לא; 2 – בתדירות נמוכה; 3 – בתדירות בינונית; 4 – בתדירות גבוהה; 5 – בתדירות גבוהה מאוד.

2.3.4 שאלון תדירות הגלישה בסוגי האתרים השונים

השאלון כלל 12 פריטים בנוגע לתדירות הגלישה בסוגי האתרים הבאים: פורטלים, אתרי חדשות, אתרי תרבות, אתרי ספורט, אתרי פנאי, אתרים של מוסדות פיננסיים, אתרים של מוסדות ממשלתיים, מנועי חיפוש, רשתות חברתיות, פורומים, קבוצות דיון, תוכנות מסרים מיידיים. למשל: "באיזו תדירות אתה גולש באתרי חדשות?". סולם התשובות היה בן שמונה

דרגות: 1 - מספר פעמים ביום; 2 - כפעם ביום; 3 - פעם ביומיים-שלושה; 4 - כפעם בשבוע; 5 - מספר פעמים בחודש; 6 - כפעם בחודש; 7 - בתדירות נמוכה יותר; 8 - כלל לא. השאלון כלל גם שישה פריטים שהתייחסו לקיום הפרופילים ברשתות החברתיות כגון: פייסבוק, טוויטר, מקושרים, קפה דה מרקר, odnoklassniki, vkontakte. למשל: "האם יש לך פרופיל ברשת החברתית פייסבוק?". סולם התשובות היה דיכוטומי: 1 - כן; 2 - לא.

2.3.5 שאלון שפות הגלישה בסוגי האתרים השונים

השאלון כלל 24 פריטים בנוגע לשפות הגלישה בסוגי האתרים השונים אשר פורטו לעיל. 12 פריטים התייחסו לגלישה בעברית לעומת גלישה ברוסית. למשל: "באיזו שפה אתה נוהג לגלוש באתרי חדשות?". לגבי כל אחד מהפריטים סולם התשובות היה: 1 - רק ברוסית; 2 - בעיקר ברוסית; 3 - ברוסית ובעברית באותה המידה; 4 - בעיקר בעברית; 5 - רק בעברית. 12 פריטים נוספים התייחסו לגלישה באנגלית בסוגי האתרים שהוזכרו לעיל. למשל: "האם אתה נוהג לגלוש באתרי חדשות בשפה האנגלית?". הם נמדדו בסולם דיכוטומי: 1 - כן; 2 - לא.

2.3.6 שאלון עמדות כלפי המדיה החברתיים

שאלון העמדות כלפי המדיה החברתיים כלל שמונה פריטים. למשל: "השימוש ברשתות החברתיות פוגע בזמן איכות שמעבירים עם המשפחה" או "ברשתות החברתיות ניתן להכיר אנשים שיכולים לסייע לקידום המקצועי", שנמדדו בסולם בן חמש דרגות: 1 - מתנגד מאוד, עד 5 - מסכים מאוד. פריטים אלה גובשו בעקבות ממצאי ראיונות עומק שנערכו בנושא זה. במסגרת מאמר זה נעשה שימוש בשאלון תדירות המגע המקוון, בשאלון המרחקים החברתיים ובשאלון הדמוגרפי, בהתאם למודל המחקר (ראה עמ' 7).

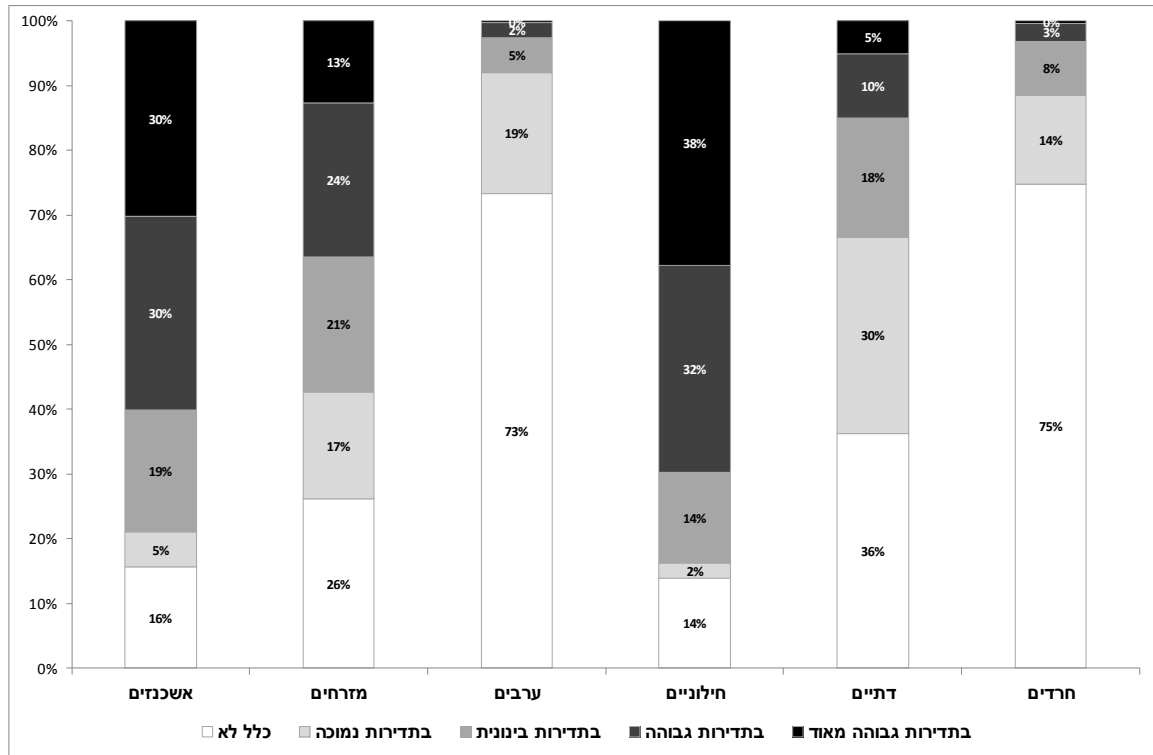
3. ניתוח הממצאים

3.1 ממצאים תיאוריים

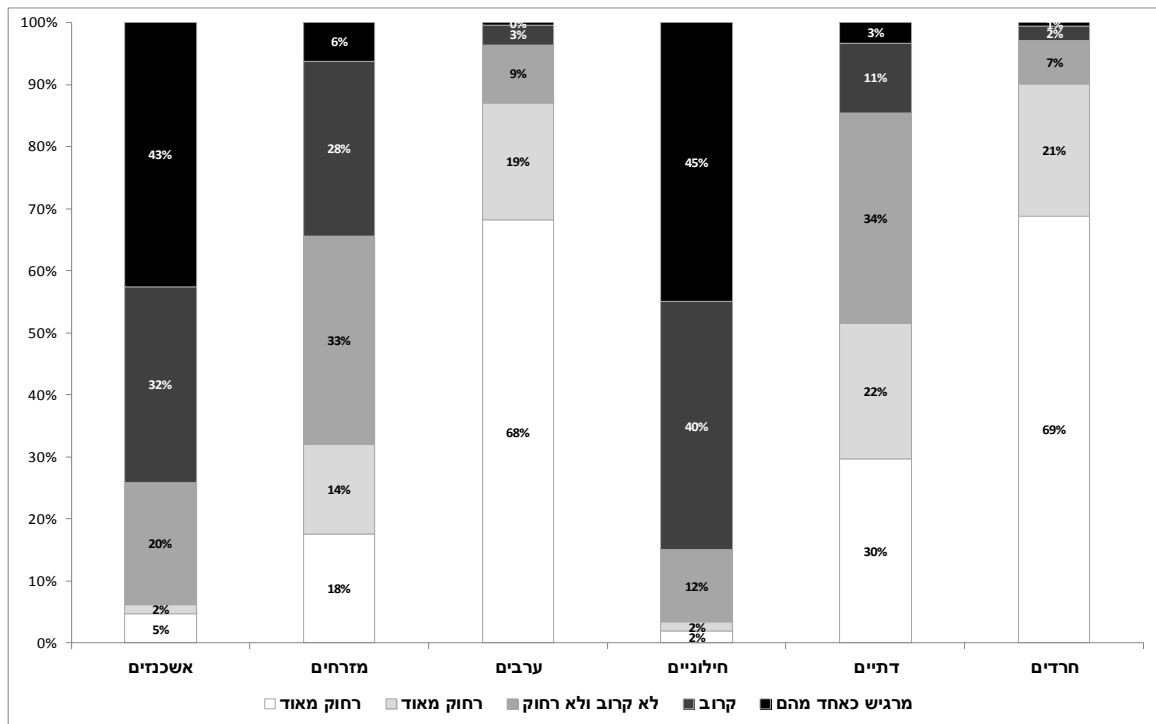
התרשימים הבאים מתארים תדירות המגע המקוון בין מהגרים מברית המועצות לשעבר לבין קבוצות שונות של ותיקים ואת המרחק החברתי של המהגרים מקבוצות הוותיקים. לפי תרשים 1, מהגרים דיווחו על תדירות בינונית של קשר מקוון עם אשכנזים וחילוניים, תדירות בינונית-נמוכה של קשר מקוון עם מזרחיים ודתיים ותדירות נמוכה של קשר מקוון עם חרדים וערבים.

לפי תרשים 2, מהגרים מרגישים ספקטרום מאוד רחב של מרחקים חברתיים מהקבוצות השונות של הוותיקים. הם מרגישים קרובים לאשכנזים ולחילוניים (יותר מ-40% מהם השיבו שהם מרגישים כחלק מהקבוצה, בעוד רק 4-7% אמרו שהם מרגישים רחוק או רחוק מאוד מבחינה חברתית מקבוצות אלו). המהגרים דיווחו על מרחק בינוני ממזרחיים (רק כ-6% מרגישים חלק מהם, וכ-28% מרגישים קרובים אליהם), ומרחק בינוני-גבוה מדתיים (רק 3% מרגישים כחלק מהם, ו-11% מרגישים קרובים אליהם). המרחק החברתי הגדול ביותר נמצא ביחס לערבים ולחרדים (כ-1% מרגישים קרובים לקבוצות אלו, בעוד שקרוב ל-70% מרגישים רחוקים מאוד).

תרשים 1: תדירות המגע המקוון של מהגרים מברית המועצות לשעבר עם הקבוצות השונות של הוותיקים

תרשים 2: מרחקים חברתיים של מהגרים מברית המועצות לשעבר מהקבוצות השונות של הוותיקים

3.2 אמידת המודלים

מהנתונים התיאוריים לא ניתן לדעת האם ובאיזו מידה התקשרות מקוונת משפיעה על מרחקים חברתיים, או לחילופין, האם למרחקים חברתיים יש השפעה על יצירת קשרים עם קבוצות של ותיקים, או על אפקט של משתני הרקע על שני המשתנים הללו. לפיכך, כדי לבדוק את השערות המחקר, בניתוח הבא נאמדו מודלים של משוואות מבניות המתייחסות לקבוצות השונות של הוותיקים באמצעות AMOS. AMOS מאפשר בניית משוואה מבנית (SEM) שבעזרתה ניתן לבנות מודל מדויק יותר מאשר המודלים המתקבלים מטכניקות סטטיסטיות אחרות למשתנים מרובים (Bowen & Guo, 2011).

3.2.1 אמידת המודלים של התקשרויות מקוונות של מהגרים עם קבוצות אתניות**והמרחקים החברתיים כלפי קבוצות אלו**

על-פי המודל התיאורטי של מחקר זה, המודלים המבניים מעריכים בו זמנית: (1) את ההשפעות הישירות של המשתנים הדמוגרפיים על המשתנה "תדירות המגע המקוון עם קבוצות אתניות ותיקות"; (2) את ההשפעות הישירות של המשתנים הדמוגרפיים על המשתנה "מרחק חברתי מקבוצה אתנית"; (3) את ההשפעה הישירה של תדירות המגע המקוון על המרחק החברתי; ו- (4) את ההשפעות הישירות של המרחק החברתי על המגע המקוון (ראה לוח 1).

לוח 1: ניבוי מרחקים חברתיים שחשים מהגרים מברית המועצות לשעבר מהקבוצות האתניות ותדירות המגע עם הקבוצות הללו, מקדמים מתוקננים ולא מתוקננים שהתקבלו במודל משוואות מבניות (SEM)

ערבים				מזרחים				אשכנזים				
מרחק חברתי		תדירות מגע אונליין		מרחק חברתי		תדירות מגע אונליין		מרחק חברתי		תדירות מגע אונליין		משתנים תלויים
β	b	β	b	β	b	β	b	β	b	β	b	
-0.032	-0.003	-0.116	-0.008	-.259	-.030**	-.216	-.030**	-.489	-.046**	-0.164	-0.021	גיל
.099	.168	.002	.003	.000	.001	.001	.003	-.164	-.318**	.110	.288	מגדר (נשים)
-0.046	-0.039	.025	.018	.002	.002	.108	.156	.363	.358**	.068	.090	השכלה
-0.040	-0.007	.015	.002	.356	.082**	.092	.025	.301	.057**	.024	.006	ותק בארץ
-0.035	.000	-0.046	.000	-0.040	.000	-0.072	.000	.063	.000	-0.034	.000	הכנסה
.049	.107	.017	.031	.173	.529**	-0.117	-.429*	.046	.115	-.117	-.394**	מידת הדתיות (חילוניים)
.487	.562**			-0.147	-0.124			-.516	-.380**			תדירות המגע המקוון
		-0.056	-0.049			.543	.648**			.758	1.025**	מרחק חברתי
מדדי טיב המודל				מדדי טיב המודל				מדדי טיב המודל				
Chi-Square=2.77 DF=10 RMSEA=.077 GFI=.977 AGFI=.918 NFI=.896 RFI=.708 IFI=.991 CFI=.926				Chi-Square=2.29 DF=9 RMSEA=.066 GFI=.984 AGFI=.934 NFI=.942 RFI=.819 IFI=.966 CFI=.964				Chi-Square=2.29 DF=9 RMSEA=.066 GFI=.984 AGFI=.934 NFI=.940 RFI=.813 IFI=.965 CFI=.963				

* p<0.05 ** p<0.01

אשכנזים

לפי לוח 1, הממצאים תומכים בהשערה השנייה הגורסת כי מרחקים חברתיים משפיעים על תדירות המגע המקוון. לפי הממצאים, המרחק החברתי הקטן מאשכנזים הוביל להתקשרות מקוונת יותר תכופה איתם ($\beta = .758$). מנגד, ההשערה הראשונה נדחתה, ההשפעה של תדירות הקשר על המרחק החברתי מאשכנזים הייתה שלילית ($\beta = -.51$).

מזרחיים

לפי לוח 1, הממצאים תומכים בהשערה השנייה שמרחקים חברתיים משפיעים על התקשרות מקוונת. לפי הממצאים, ככל שהמרחק החברתי ממזרחיים קטן יותר, כך הקשר עימם יהיה תכוף יותר ($\beta = .543$). לעומת זאת, ההשערה הראשונה הופרכה, ההשפעה של תדירות הקשר על המרחק החברתי ממזרחיים הייתה זניחה ($\beta = -.147$).

ערבים

לפי לוח 1, הממצאים תומכים בהשערה הראשונה שהתקשרות מקוונת משפיעה על המרחק החברתי. ניתן לראות כי ככל שהקשר המקוון בין מהגרים לערבים תכוף יותר, כך המהגרים מרגישים יותר קרובים אליהם ($\beta = .487$). יתר על כן, תדירות המגע עם הערבים הוא המשתנה היחיד שמשפיע על המרחק החברתי ממגזר זה. לעומת זאת, ההשערה השנייה נדחתה, השפעת המרחק החברתי מערבים על תדירות הקשר המקוון עימם הייתה זניחה ($\beta = -.056$).

3.2.2 אמידת המודלים של התקשרויות מקוונת של מהגרים עם קבוצות דתיות

והמרחקים החברתיים כלפי קבוצות אלו

על-פי המודל התאורטי של המחקר, המודלים מעריכים בו זמנית: (1) את ההשפעות הישירות של המשתנים הדמוגרפיים על המשתנה "תדירות של התקשרות מקוונת עם קבוצות דתיות ותיקות"; (2) את ההשפעות הישירות של המשתנים הדמוגרפיים על המשתנה "מרחק חברתי מקבוצה דתית"; (3) את ההשפעה הישירה של תדירות ההתקשרות המקוונת על המרחק החברתי; ו-(4) את ההשפעות הישירות של המרחק החברתי על ההתקשרות המקוונת (ראה לוח 2).

לוח 2: ניבוי מרחקים חברתיים שחשים מהגרים מברית המועצות לשעבר מהקבוצות הדתיות ותדירות המגע עם הקבוצות הללו, מקדמים מתוקננים ולא מתוקננים שהתקבלו במודל משוואות מבניות (SEM)

חרדים				דתיים				חילוניים				
מרחק חברתי		תדירות המגע אונליין		מרחק חברתי		תדירות המגע אונליין		מרחק חברתי		תדירות המגע אונליין		משתנים תלויים
β	b	β	b	β	b	β	b	β	b	β	b	
.021	.002	.014	.001	-.169	-.019**	-.161	-.019**	-.346	-.03**	-.184	-.022**	גיל
.134	.213**	-.068	-.098	.022	.050	.051	.124	---	---	---	---	מגדר (נשים)
-.034	-.028	-.038	-.028	-.014	-.016	.106	.131	.303	.276**	---	---	השכלה
-.055	-.008	.065	.009	.172	.038**	.079	.019	.276	.048**	---	---	ותק בארץ
-.041	.000	.045	.000	.029	.000	-.034	.000	---	---	---	---	הכנסה
.310	.634**	.157	.289	.413	1.21**	-.001	-.004	-.284	-.656**			מידת הדתיות (חילוניים)
.271	.301*			-.045	-.042			-.995	-.731**			תדירות המגע המקוון
		.036	.032			.493	.528**			.984	1.38**	מרחק חברתי
מדדי טיב המודל Chi-Square=2.29 DF=9 RMSEA=.066 GFI=.984 AGFI=.934 NFI=.926 RFI=.769 IFI=.957 CFI=.954				מדדי טיב המודל Chi-Square=2.29 DF=9 RMSEA=.066 GFI=.984 AGFI=.933 NFI=.934 RFI=.813 IFI=.965 CFI=.963				מדדי טיב המודל Chi-Square=1.21 DF=7 RMSEA=.027 GFI=.991 AGFI=.933 NFI=.972 RFI=.948 IFI=.990 CFI=.990				

* p<0.05 ** p<0.01

חילוניים²

לפי לוח 2, התוצאות תומכות בהשערה השנייה שמרחקים חברתיים משפיעים על התקשרות מקוונת. לפי הממצאים, ככל שהמרחק החברתי מהחילוניים קטן יותר, כך ההתקשרות המקוונת איתם תהייה יותר תכופה ($\beta = .984$). לעומת זאת, ההשערה הראשונה נדחתה, ההשפעה של תדירות הקשר על המרחק החברתי מחילוניים הייתה שלילית ($\beta = -.995$).

דתיים

לפי לוח 2, התוצאות תומכות בצורה חזקה בהשערה השנייה שמרחקים חברתיים משפיעים על התקשרות מקוונת. לפי הממצאים, ככל שהמרחק החברתי מן הדתיים קטן יותר, כך ההתקשרות המקוונת עימם תהייה תכופה יותר ($\beta = .493$). ההשערה הראשונה של המחקר נדחתה, ההשפעה של תדירות הקשר על המרחק החברתי מהדתיים הייתה זניחה ($\beta = -0.045$).

חרדים

לפי לוח 2, התוצאות תומכות בצורה חזקה בהשערה הראשונה שהתקשרות מקוונת משפיעה על המרחק החברתי. לפי הממצאים, ככל שהמגע המקוון בין מהגרים לחרדים תכופ יותר, כך המהגרים מרגישים קרובים יותר למגזר זה ($\beta = .271$). לעומת זאת, ההשערה השנייה נדחתה, ההשפעה של המרחק החברתי מחרדים על תדירות הקשר עימם הייתה זניחה ($\beta = 0.036$).

4. דיון

למחקר הנוכחי שתי תרומות עיקריות: המחקר ניסה להכריע איזו מבין שתי התאוריות, תאוריית המגע או גישת ההידמות החברתית, מסבירה בצורה הטובה ביותר את הקשר בין המגע המקוון לבין המרחק החברתי. בנוסף, המחקר משלב בין תאוריות ההגירה לבין שתי התאוריות העוסקות במגע בין-קבוצתי המוזכרות לעיל. זאת על מנת להבין האם דפוסי המגע המקוון בין מהגרים מברית המועצות לשעבר לבין הקבוצות השונות של הוותיקים עשויים לסייע להשתלבות החברתית של המהגרים במסגרת אסטרטגיית ההשתלבות, הנחשבת ליעילה ביותר בספרות ההגירה (Berry et al., 1989; Berry, 1997; Lissitsa & Peres, 2011; Neto, 2002;) (Partridge, 1988; Roccas, Horenczyk & Schwartz, 2000; van Oudenhoven & Eisses, 1998). למיטב ידיעתי זהו המחקר הראשון אשר בחן את האפקט של המגע הבין-קבוצתי בעולם המקוון על יצירת קרבה של מהגרים לוותיקים.

תאוריית המגע וגישת ההידמות החברתית

המחקר בדק שתי השערות העוסקות בקשר בין מרחק חברתי למגע בין-קבוצתי. לפי תאוריית המגע, הועלתה ההשערה שמגע מקוון תכופ יותר יתרום לרמת קרבה גדולה יותר בין הקבוצות. לפי גישת ההידמות החברתית, הועלתה ההשערה שככל שמהגרים ירגישו קרובים יותר לקבוצה מסוימת של ותיקים, כך תדירות המגע המקוון עם קבוצה זו תהייה גדולה יותר.

ממצאי המחקר מספקים תמיכה אמפירית בשתי ההשערות, לכל אחת במצבים שונים:

בהתאם לתאוריית המגע, נמצא שככל שתדירות המגע של מהגרים עם ערבים וחרדים הייתה גבוהה יותר, כך הצטמצם המרחק החברתי בין המהגרים לבין קבוצות אלו. חשוב להדגיש כי לתאוריית המגע נמצאה יכולת הסבר כאשר מדובר בשתי הקבוצות הרחוקות מן המהגרים באופן קיצוני. התנאים אשר נקבעו על-ידי אלפורט (Allport, 1954), אמיר (Amir, 1969) ופטיגראו

וטרופ (Pettigrew & Tropp, 2000) לקיום מגע יעיל ליצירת קרבה בין הקבוצות, קשים להשגה כאשר מדובר באנשים מקבוצות כל כך שונות מבחינה תרבותית ונמצאות ביחסי קונפליקט.

מהגרים מברית המועצות לשעבר וערבים: בחברה הישראלית מהגרים אלה מהווים חלק מהמגזר היהודי לצד המיעוט הערבי, אשר מאופיין בהפרדה גדולה מבחינת מקומות מגורים, מוסדות החינוך ושוק העבודה (Cohen & Haberfeld, 2003; Lewin-Epstein & Semyonov, 1993). בתחומים אלו, התנאים לקשר יומיומי הם כמעט בלתי קיימים. על-פי ממצאי המחקר, המהגרים מרגישים רחוקים ממגזר זה ומעטים מהם היו במגע מקוון עם ערבים באמצעות המדיה החברתיים.

מהגרים וחרדים: מצב דומה מתקיים בנוגע למגע בין המהגרים לחרדים. הם מופרדים מבחינה גיאוגרפית ותעסוקתית, ילדיהן של שתי הקבוצות פוקדים מערכות חינוך שונות וסגנונות החיים שלהם שונים לחלוטין (Katz-Gerro, Raz & Yaish, 2008). המהגרים מברית המועצות לשעבר מדווחים על מרחק גדול מקבוצה זו. על-פי הממצאים, רק אחוז קטן מהמהגרים היו במגע עם חרדים במסגרת המדיה החברתיים.

בחיי היומיום יתקשו המהגרים למצוא ערבים או חרדים בעלי תחומי עניין משותפים באזור מגוריהם. כאשר אנשים נפגשים פנים אל פנים, בדרך כלל נדרש זמן כדי לברר האם הם חולקים עמדות דומות או תחומי עניין משותפים. התכונות הייחודיות של האינטרנט מאפשרות ליחידים למצוא בקלות יחסית אנשים אחרים שהם בעלי תחומי עניין משותפים. במדיה חברתיים מקוונים, חברים מקבוצות של בעלי תחומי עניין משותפים יכולים לקדם במהירות יחסים הדדיים ולמצוא נושאים אחרים שהם עשויים לחלוק (Mesh & Talmud, 2007). מצב זה מבטיח קיום של לפחות חלק מהתנאים שהוצבו על-ידי חוקרים של תאוריית המגע: מטרת דומות, מעמד שווה של המשתתפים, יכולת לשלוט במשך יחסי הגומלין, מגע אינטימי מתוך רצון הדדי (Allport, 1954; Amir, 1969; Pettigrew & Tropp, 2000). יתכן שמפגש במסגרת קבוצות עניין אשר מעודד קיום תנאים אלה, מקרב יותר מאשר מגע פיזי בין מהגרים ממדינות חבר העמים לבין ערבים וחרדים שמתרחש במציאות, כאשר ברוב המקרים אין אפשרות לבחור את השותף לתהליך האינטראקציה. מסיבה זו סביר כי מגעים מקוונים בין הקבוצות הרחוקות מבחינה חברתית יכולים להיות אפקטיביים יותר לשיפור היחסים ההדדיים מאשר מגעים בחיי היומיום, אולם הנחה זו דורשת בדיקה נוספת.

בהתאם לגישת ההידמות החברתית, נמצא שככל שהמהגרים מרגישים קרוב יותר למזרחיים ודתיים, כך הם נוטים יותר לקיים קשר מקוון עימם. סביר להניח שלמהגרים שחשים קרבה לקבוצות אלו, יש בסיס חברתי ותרבותי משותף שעומד מאחורי הקרבה ומעודד אותם להיכנס לאינטראקציות נוספות איתן. לא נמצא כל קשר בכיוון ההפוך בהתאם לתאוריית המגע. יתכן שכתוצאה ממפגשים רבים בין מהגרים לבין מזרחיים ודתיים בחיי היומיום, לקשר המקוון לא תהיה תרומה מיוחדת (מעבר לתרומה של מגע בחיי היומיום) ליצירת קרבה בין קבוצות אלו. הסבר זה דורש בדיקה נוספת, תוך פיקוח על תדירות מגע יומיומי בין הקבוצות. בדיקת הקשר בין מגע מקוון ובין ההיבטים השונים של המרחק החברתי תוך פיקוח על מגע בחיי היומיום בין הקבוצות הללו יכולה להתבצע במסגרת מחקרים עתידיים בנושא.

הממצאים לגבי הקשר בין תדירות המגע המקוון עם אשכנזים וחילוניים לבין המרחק החברתי שהמהגרים מרגישים מהם, תומכים גם הם בגישת ההידמות החברתית ומפריכים את

תאוריית המגע, אך במקרה זה נמצא דפוס שונה. הממצאים מצביעים על אפקט חיובי של המרחק החברתי על תדירות המגע המקוון במקביל לאפקט שלילי של המגע המקוון על המרחק החברתי.

בספרות המחקרית דווח על השפעות שליליות של מגע על העמדות כלפי בני קבוצה אחרת במקרה שמדובר במגע שלא מרצון (Pettigrew et al., 2011) או במקרים של מתח בין-קבוצתי (Stephan & Pettigrew, 2008; Christ, Wagner & Stellmacher, 2007). בספרות הגירה ישראלית אין תמיכה להסברים אלה בנוגע ליחסים בין מהגרים מברית המועצות לשעבר לאשכנזים ולחילוניים. ממצאים אלה יכולים להיות מוסברים באופן הבא: לפי גישת ההידמות החברתית, מהגרים אשר מרגישים קרבה גדולה יותר לאשכנזים ולחילוניים מקיימים קשרים מקוונים עימם, אבל במהלך המגע, מתקיימים יחסי גומלין המעוררים תגובות שליליות שדוחקות את המהגרים רחוק יותר משתי הקבוצות הקרובות ביותר אליהם מבחינה תרבותית. נראה שממצאים אלה מתאימים לממצאים של פרס ובן-רפאל (2006) אשר מצאו שמהגרים מברית המועצות לשעבר מרגישים קרובים לאשכנזים ולחילוניים אך לא נענים באותו מטבע. אשכנזים וחילוניים נשארים אדישים כלפי המהגרים. הבנה מעמיקה של התהליכים המתרחשים במהלך יחסי הגומלין בין המהגרים לבין אשכנזים וחילוניים מהווה נושא חשוב עבור מחקר עתידי.

לסיכום, בחינה של שתי התאוריות מראה כי הן לא סותרות, אלא משלימות אחת את השנייה: תאוריית המגע יכולה להסביר קשרים בין קבוצות נפרדות מבחינה גיאוגרפית, חברתית ותרבותית, בעוד שגישת ההידמות החברתית יכולה להסביר את הקשר בין קרבה למגע כאשר מדובר בקבוצות שהן בעלות בסיס תרבותי משותף ו/או נפגשות על בסיס יומיומי.

השלכות הממצאים על השתלבות המהגרים

תהליך ההשתלבות של המהגרים בחברת היעד הוא תהליך ממושך, בו המהגרים משנים את עמדותיהם במהלך הזמן, בין היתר כתוצאה מהתנסות חיובית או שלילית שהם רוכשים במהלך המגע עם חברת היעד (Navas et al., 2005).

המחקר שילב בין תאוריית ההגירה לבין תאוריות העוסקות במגע בין-קבוצתי. נקיטה באסטרטגיית ההשתלבות כרוכה במגע בין מהגרים לאוכלוסייה הוותיקה, ואילו גישת האסימילציה הסגמנטית טוענת כי לצורך השתלבות מוצלחת של המהגרים יש לעודד מפגש ביניהם לבין האוכלוסיות החזקות ולנסות למנוע מגע עם קבוצות השוליים אשר עלולות לייצג את תרבות העוני על כל השלכות השליליות שהיא טומנת בחובה.

בהקשר הישראלי, כדי לנקוט באסטרטגיית ההשתלבות המועדפת בספרות המחקרית, על המהגרים מברית המועצות לשעבר לקיים מגע מקוון עם הוותיקים על מגזריהם השונים. ואילו על-פי גישת האסימילציה הסגמנטית, לצורך ההתערות בחברה "כדאי" למהגרים להתקרב למגזרים המייצגים את התרבות הדומיננטית, המהווים גם אוכלוסיות "חזקות" יותר מבחינה חברתית-כלכלית, דהיינו, לאשכנזים ולחילוניים. לעומת זאת, כתוצאה מהתקרבות לחרדים וערבים, שתי האוכלוסיות "חלשות" יותר מבחינה חברתית-כלכלית, המהגרים יוכלו אמנם להיחשף לדפוסים ולקודים תרבותיים מגוונים ולהעמיק את ההיכרות עם אנשים שונים, אולם התקרבות זו לא תתרום להשתלבותם בתרבות הדומיננטית ולא תוביל ליצירת יחסי חברות קרובה בחיי היומיום עקב סגירותם של חרדים וערבים כפי שהוזכרה לעיל.

אולם הממצאים מצביעים כי המגע המקוון לא מוביל למצב "המומלץ" על-ידי גישת האסימילציה הסגמנטית. ניתן לראות כי מגע מקוון תורם לקרבה בין מהגרים לקבוצות הנמצאות בשולי החברה הישראלית - חרדים וערבים. קבוצות אלו מאופיינות בתרבות ייחודית הרחוקה מהתרבות הדומיננטית בישראל ושייכות לשכבות החלשות של החברה מבחינה חברתית-כלכלית. בשל הבולטות החזותית הגבוהה של חרדים וערבים, סגנון החיים הייחודי שלהם והקפדתם הגבוהה על גבולות המגזר, התקרבות המהגרים לשתי קבוצות אלו לא תסייע בהשתלבותם בחברה הישראלית.

מצד שני, הממצאים מצביעים על כך שמגע מקוון לא מוביל ליצירת קרבה בין מהגרים מברית המועצות לשעבר למגזרים "החזקים" - האשכנזים והחילוניים.³ יתר על כן, נמצא כי מגע מקוון בין מהגרים לחילוניים ואשכנזים מרחיק את המהגרים משני מגזרים אלה, בהם המהגרים מצופים דווקא להשתלב, אם לא בדור הנוכחי אזי בדורות הבאים בגלל הקרבה התרבותית המאפיינת אותם (ראו Smootha, 2008).

במילים אחרות, נראה כי מגע מקוון עם הישראלים הוותיקים למגזריהם לא נמצא כתורם להשתלבות החברתית של המהגרים מברית המועצות לשעבר, אולם אין להתעלם מהפוטנציאל הקיים במגע במסגרת המדיה החברתיים לצמצום שסעים בחברה הישראלית על-ידי הפחתת הסטיגמות והניכור. ממצא אחרון זה הוא בעל חשיבות רבה מן ההיבט החברתי, על רקע העובדה שהשסעים הלאומיים והדתיים הם העמוקים ביותר בחברה ישראלית (פרס ובן-רפאל, 2006; Katz-Gerro, Raz & Yaish, 2008). נכון לעכשיו, המדיה החברתיים רחוקים מלהגיע למימוש הפוטנציאל הגלום בהם בנוגע להפחתת שסעים אלה. אם המדיה החברתיים יחשפו את הגולשים למגוון הזדמנויות לקשר, קיימת אפשרות לשיפור הדדי ביחסים בין מהגרים מברית המועצות לערבים בפרט, ובין האוכלוסייה היהודית והערבית בכלל. כאשר מדובר על המגזר היהודי - קיימת אפשרות לשיפור היחסים בין חרדים לחילוניים.

המדיה החברתיים המאופיינים בשיעורי שימוש גבוהים ביותר בקרב הדור הצעיר, יכולים לפתוח הזדמנויות למשתמשים צעירים לחוות אינטראקציות ולפתח קשרי ידידות ובכך לתרום למיתון הקונפליקט בדורות הבאים.

ניתן לקוות שהאינטרנט יהווה כלי לשיפור היחסים החברתיים בין אנשים מקבוצות הנתונות בקונפליקט או מרגישות ריחוק אחת מהשנייה ובדרך זו יגביר את האחוה בין העמים ואת האחדות בתוך העם.

תודות

מחקר זה נתמך על-ידי המכון לחקר מדיה חדשה, פוליטיקה וחברה באוניברסיטת אריאל. המחברת מבקשת להודות לד"ר יעריה בוקק-כהן, לד"ר סבטלנה צ'אצ'שווילי-בולוטין, וליסמין אלקלעי על עזרתן ועצתן.

הערות

1. המחברים עשו ניתוח תוכן של תשע קבוצות בפייסבוק אשר הזהות החברתית שלהם שייכת לשלוש קטגוריות על בסיס לאום, דת ומגדר. נדגמו שלוש קבוצות בכל אחת מהקטגוריות.
2. על בסיס המודל התאורטי של מחקר זה, נעשה ניסיון לבנות מודל מבני אשר בודק אפקטים הדדיים של מרחק חברתי מחילוניים ותדירות המגע המקוון עם קבוצה זו, תוך פיקוח על המשתנים הדמוגרפיים. אולם במודל זה נוצרה מולטיקוליניאריות. כדי להתגבר על אפקט זה ולקבל תוצאות מהימנות, המשתנים מגדר והכנסה לא הוכנסו למודל, מכיוון שלא היה להם אפקט מובהק על אף לא אחד מהמשתנים התלויים. בנוסף, הוצאו מהמודל אפקטים של ותק בארץ והשכלה על המרחק החברתי (אשר היו לא מובהקים). כתוצאה משינויים אלה כל המדדים הסטטיסטיים היו משביעי רצון והמקדמים המתוקננים היו בגדר הנורמה.
3. יש לציין כי למרות שמדובר בשני מגזרים חופפים, המחקר הצליח להבחין ביניהם.

רשימת מקורות

- זיו, ר' (2011). מעסיקות ישראליות מול מהגרות עבודה: תפיסות סטראוטיפיות ומרחק חברתי בין נשים ישראליות ובין מהגרות עבודה, *המשפט*, 16(2-1), 399-410.
- ליסצה, ס' (2006). *עולי חבר-העמים בישראל – השתזרותה של תפוצה חוצה לאומים*. חיבור לקבלת תואר דוקטור. אוניברסיטת תל אביב.
- ליסצה, ס' ובוקק-כהן, י' (2012). ציבור עולי חבר העמים: מקשה אחת או חלקות שונות? בתוך: ס' ליסצה וי' בוקק-כהן (עורכות), *משורשי העבר לניצני המחר – התערותם של עולי חבר העמים בישראל בשנות האלפיים* (עמ' 82-96). אריאל: המרכז האוניברסיטאי אריאל בשומרון.
- למ"ס (2011). *השתזון הסטטיסטי לישראל*.
- ניזניק, מ' (2012). השפה הרוסית בישראל – האם סופה להיעלם? בתוך: ס' ליסצה וי' בוקק-כהן (עורכות), *משורשי העבר לניצני המחר. התערותם של עולי חבר העמים בישראל בשנות האלפיים* (עמ' 187-198). אריאל: המרכז האוניברסיטאי אריאל בשומרון.
- סקרון, מ' (1998). הדמוגרפיה של העלייה. בתוך: מ' סיקרון וא' לשם (עורכים), *דיוקנה של עלייה*. ירושלים: הוצאת מאגנס, האוניברסיטה העברית.
- סקרון, מ' (2012). המאפיינים והנהגים הדמוגרפיים בישראל של העולים שעלו מ-1990 ממדינות בריה"מ לשעבר. סקירה דמוגרפית-סטטיסטית. בתוך: ס' ליסצה וי' בוקק-כהן (עורכות), *משורשי העבר לניצני המחר. התערותם של עולי חבר העמים בישראל בשנות האלפיים* (עמ' 9-36). אריאל: המרכז האוניברסיטאי אריאל בשומרון.
- פרס י' ובן-רפאל א' (2006). *קרבה ומריבה - שסעים בחברה הישראלית*. תל-אביב: עם עובד.
- רמניק, ל' (2012). עלייה, מגדר והסתגלות פסיכו-חברתית: מחקר בקרב 150 זוגות עולים בישראל. בתוך: ס' ליסצה וי' בוקק-כהן (עורכות), *משורשי העבר לניצני המחר. התערותם של עולי חבר העמים בישראל בשנות האלפיים* (עמ' 100-120). אריאל: המרכז האוניברסיטאי אריאל בשומרון.
- Ajzen, I. & Fishbein, M. (1980). *Understanding attitudes and predicting social behavior*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Al-Haj, M. & Leshem, E. (2000). *Immigrants from the former Soviet Union in Israel: Ten years later*. Haifa: University of Haifa.
- Allport, G.W. (1954). *The nature of prejudice*. Cambridge, MA: Addison-Wesley.
- Amichai-Hamburger, Y., McKenna, K.Y.A. & Samuel-Azran, T. (2008). E-empowerment: Empowerment by the Internet. *Computers in Human Behavior*, 24(5), 1776-1789.
- Amir, Y. (1969). Contact hypothesis in ethnic relations. *Psychological Bulletin*, 71, 319-342.
- Bargh, J.A., McKenna, K.Y.A. & Fitzsimons, G.M. (2002). Can you see the real me? Activation and expression of the "true self" on the Internet. *Journal of Social Issues*, 58, 33-48.
- Berry, J. (1997). Immigration, acculturation and adaptation. *Applied psychology: An International Review*, 46(1), 5-34.

- Berry, J. (2009). A critique of critical acculturation. *International Journal of Intercultural Relations*, 33, 361–371.
- Berry, J.W., Kim, U., Power, S., Young, M. & Bujaki, M. (1989). Acculturation attitudes in plural societies. *Applied Psychology: An International Review*, 38(2), 185–206.
- Billy, J.O., Rogers, G.L. & Udry, J.R. (1984). Adolescent sexual behavior and friendship choice, *Social Forces*, 62, 653-678.
- Bogardus, E.S. (1925). Measuring social distances, *Journal of Applied Sociology* 9, 299–308.
- Bourdieu, P. (1990). Social space and symbolic power. In: P. Bourdieu, (Ed.), *In other words: Essays towards a reflexive sociology* (pp. 122–139). Stanford, CA: Stanford University Press.
- Bowen, N.K. & Guo, S. (2011). *Structural equation modeling*. Oxford University Press.
- Boyd, D.M. & Ellison, N.B. (2007). Social network sites: Definition, history, and scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13(1), 210-230.
- Bradley, K. (2006). Internet lives: Social context and moral domain in adolescent development. Retrieved, November 22, 2012, from: http://faculty.headroyce.org/~kbradley/bradley_internet_lives.pdf
- Bramoulle, Y., Currarini, S., Jackson, M.O., Pin, P. & Rogers, W. (2012). Homophily and long-run integration in social networks, *Journal of Economic Theory*, 147(5), 1754-1786.
- Brown, R. & Hewstone, M. (2005). An integrative theory of intergroup contact. *Advances in Experimental Social Psychology*, 37, 255–343.
- Burkhalter, M. (1999). Reading race online. In: M. Smith & P. Kollock (Eds.), *Communities in cyberspace* (pp. 60–75). London: Routledge.
- Castles, S. (2000). International migration at the beginning of the 21st century: Global issues and trends. *International Social Science Journal*, 165, 269-281.
- Castles, S. (2002). Migration and community formation under conditions of globalization. *The International Migration Review*, 36(4), 1143-1168.
- Cohen, J.M. (1983). Peer influence on college aspirations. *American Sociological Review*, 48, 728-734.
- Cohen Y. & Haberfeld, Y. (2003). *Gender, ethnic, and national earnings gaps in Israel: The role of rising inequality*. Tel-Aviv University, Discussion Paper No. 5-2003.
- Elias, N. (2011). Russian-speaking immigrants and their media: Still together? Special issue "Twenty years together: The 'Great Aliya' and Russian Israelis in the mirror of social research". *Israel Affairs*, 17(1), 73-89.
- Fisher, R.J. (1990). *The social psychology of intergroup and international conflict resolution*. NY: Springer.
- HaenleIn, M. & Kaplan, M. (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of social media. *Business Horizons*, 53, 59-68.
- Hartup, W. & Stevens, N. (1997). Friendships and adaptation in the life course. *Psychological Bulletin*, 121, 355-370.
- Hewstone, M. (2003). Intergroup contact: Panacea for prejudice? *The Psychologist*, 16(7), 352- 355.
- Joinson, A.N. (2001). Self disclosure in CMC: The role of self awareness and visual anonymity. *European Journal of Social Psychology*, 31, 177-192.
- Kahan-Strawczynski, P., Amiel, S., Levi, D. & Konstantinov, V. (2012). *First and second generations of immigrant youth from Ethiopia and the former Soviet Union – Similarities and differences*. Jerusalem: Myers-JDC-Brookdale Institute, Engelberg center for children and youth.
- Karakayali, N. (2009). Social distance and affective orientation. *Sociological Forum*, 24(3), 538–562.

- Katz-Gerro, T., Raz, S. & Yaish, M. (2008). How do class, status, ethnicity, and religiosity shape cultural omnivorousness in Israel? *Journal of Cultural Economy*, 33, 1-17.
- Kim, M.S. (1999). Cross-cultural perspectives on motivations of verbal communication: Review, critique, and a theoretical framework. *Communication Yearbook*, 22, 51-90.
- Lev-On, A. & Lissitsa, S. (2010). "Digital divide, Israel 2008" MCIS 2010 Proceedings. Paper 54. Retrieved from <http://aisel.aisnet.org/mcis2010/54/>
- Lewin-Epstein, N. & Semyonov, M. (1993). *Arabs in Israel's economy: Patterns of ethnic inequality*. Boulder, Colorado: Westview Press.
- Lissitsa, S. & Peres, Y. (2011). Criteria of socio-cultural adjustment: The case of the Russian community in Israel since 1989. *International Journal of Intercultural Relations*, 35, 205-212.
- McKenna, K.Y.A. & Bargh, J.A. (2000). Plan 9 from cyberspace: The implications of the internet for personality and social psychology. *Personality and Social Psychology Review*, 4(1), 57-75.
- McKenna, K., Green, A.C. & Gleason, M.E.G. (2002). Relationship formation on the internet: What is the big attraction? *Journal of Social Issues*, 58(1), 9-31.
- McPherson, M., Smith-Lovin, L. & Cook, J.M. (2001). Birds of a feather: Homophily in social networks. *Annual Review Sociology*, 27, 415-444.
- Mesh, G. & Talmud, I. (2007). Homophily and quality of online and offline social relationships among adolescents. *Journal of Research on Adolescents*, 17(2), 455-466.
- Miller, D.A., Smith, E.R. & Mackie, D.M. (2004). Effects of intergroup contact and political predispositions on prejudice: The role of intergroup emotions. *Group Processes and Intergroup Relations*, 7, 221-237.
- Nakamura, L. (2002). *Cybertypes: Race, ethnicity, and identity on the internet*. New York: Routledge.
- Navas M., Garcia, M.C., Sanchez, J., Rojas A.J., Pumares, P. & Fernandez J.S. (2005). Relative acculturation extended model (RAEM): New contributions with regard to the study of acculturation. *International Journal of Intercultural Relations*, 29, 21-37.
- Neto, F. (2002). Acculturation strategies among adolescents from immigrant families in Portugal, *International Journal of Intercultural Relations*, 26, 17-38.
- Oetzel, J.G. (1998). Explaining individual communication processes in homogeneous and heterogeneous groups through individualism-collectivism and self-construal. *Human Communication Research*, 25, 202-224.
- Partridge, K. (1988). Acculturation attitudes and stress of westerners living in Japan. In: J.W. Berry & R.C. Annis (Eds.), *Ethnic psychology* (pp. 105-113). Amsterdam: Swets & Zeitlinger.
- Pettigrew, T.F. (1998). Intergroup contact theory. *Annual Review of Psychology*, 49, 65-85.
- Pettigrew, T.F. (2008). Future directions for intergroup contact theory and research. *International Journal of Intercultural Relations*, 32, 187-199.
- Pettigrew, T.F., Christ, O., Wagner, U. & Stellmacher, J. (2007). Direct and indirect intergroup contact effects on prejudice: A normative interpretation. *International Journal of Intercultural Relations*, 31(4), 41-425.
- Pettigrew, T.F. & Tropp, L.R. (2000). Does intergroup contact reduce prejudice? Recent meta-analytic findings. In: S. Oskamp (Ed.), *Reducing prejudice and discrimination* (pp. 93-114). The Claremont Symposium on Applied Social Psychology. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Pettigrew, T.F., Tropp, L.R., Wagner, U. & Christ, O. (2011). Recent advances in intergroup contact theory. *International Journal of Intercultural Relations*, 35, 271-280.
- Portes, A. & Rumbaut, R.G. (2001). *Legacies: The story of the immigrant second generation*. Berkeley: University of California Press.

- Portes, A. & Zhou, M. (1993). The new second generation: Segmented assimilation and its variants among post-1965 immigrant youth. *Annals of the American Academy of Political and Social Science, 530*, 74-98.
- Remennick, L. (2002). Transnational community in the making: Russian-Jewish immigrants of the 1990s in Israel. *Journal of Ethnic and Migration Studies, 28*(3), 515-530.
- Remennick, L. (2005). Cross-cultural dating patterns on an Israeli campus: Why are Russian immigrant women more popular than men? *Journal of Social and Personal Relationships, 22* (3), 435-454.
- Roccas, S., Horenczyk, G. & Schwartz, S.H. (2000). Acculturation discrepancies and well-being: The moderating role of conformity. *European Journal of Social Psychology, 30*, 323-334.
- Ruesch, M. (2011). *A peaceful Net? Intergroup contact and communicative conflict resolution of the Israel-Palestine conflict on Facebook*. Paper presented at the first global conference on communication and conflict, Prague, 2011.
- Sheperman, K.T. (2008). *Israeli society - A society of immigrants*. Jerusalem: The Israeli Institute for Democracy.
- Schumann, S., van der Linden, N. & Klein, O. (2012). Bridging the gap on Facebook: Assessing intergroup contact and its effects for intergroup relations. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, 15*(8), 411-416.
- Smootha, S. (2008). The mass immigrations to Israel: A comparison of the failure of the Mizrahi immigrants of the 1950s with the success of the Russian immigrants of the 1990s. *The Journal of Israeli History, 27*(1), 1-27.
- Stathi, S. & Crisp, R.G. (2010). Intergroup contact and the projection of positivity, *International Journal of Intercultural Relations, 34*, 580-591.
- Stephan, W.G. & Stephan, C.W. (1985). Intergroup anxiety. *Journal of Social Issues, 41*, 157-175.
- Stephan, W.G., Ybarra, O., Martinez, C.M., Schwarzwald, J. & Tur-Kaspa, M. (1998). Prejudice toward immigrants to Spain and Israel: An integrated threat theory analysis. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 29*, 559-576.
- Tropp, L.R. & Pettigrew, T.F. (2005). Differential relationships between intergroup contact and affective and cognitive dimensions of prejudice. *Personality and Social Psychology Bulletin, 31*(8), 1145-1158.
- Tynes, B., Giang, M., Williams, D.R. & Thompson, G.N. (2008). Online racial discrimination and psychological adjustment among adolescents. *Journal of Adolescent Health, 43*, 565-569.
- Tynes, B., Reynolds, L. & Greenfield P.M. (2004) Adolescence, race, and ethnicity on the Internet: A comparison of discourse in monitored vs. unmonitored chat rooms. *Applied Developmental Psychology, 25*, 667-684.
- van Oudenhoven, J.P., & Eisses, A.M. (1998). Integration and assimilation of Moroccan immigrants in Israel and the Netherlands. *International Journal of Intercultural Relations, 22*(3), 293-307.
- Varma, A. & Stroh, L.K. (2001). The impact of same-sex LMX dyads on performance evaluations. *Human Resource Management, 40*, 309-320.
- Whitaker, E.E. & Hill, E.N. (1998). Virtual voices in "Letters Across Cultures": Listening for race, class, and gender. *Computers and Composition, 15*, 331-346.
- White, F.A. & Abu-Rayya H.M. (2012). A dual identity-electronic contact (DIEC) experiment promoting short- and long-term intergroup harmony. *Journal of Experimental Social Psychology, 48*, 597-608.
- Wolak, J., Mitchell, K. J. & Finkelhor, D. (2003). Escaping or Connecting? Characteristics of youth who form close online relationships. *Journal of Adolescence, 26*, 105-119.
- Zhou M., (1997). Segmented assimilation: Issues, controversies and recent research on the new second generation. *International Migration Review, 31* (4), 975-1009.

נספח 1

התפלגות המשתנים הסוציו-דמוגרפיים בקרב כלל המדגם (N = 296)

48%	גבר	מין
52%	אישה	
82%	חילוני	מידת הדתיות
15%	מסורתי	
3%	דתי	
0%	חרדי	
2%	פחות מתיכונית	השכלה
12%	תיכונית	
21%	על תיכונית	
45%	אקדמאית - תואר ראשון	
20%	אקדמאית - תואר שני או יותר	
6%	איזור ירושלים	
18%	תל אביב וגוש דן	
31%	מרכז	
7%	חיפה וקריות	
17%	צפון	
21%	דרום	
36.6	ממוצע	גיל
32.5	חציון	
12.2	סטית התקן	
17.8	ממוצע	ותק בארץ
20.0	חציון	
4.9	סטית התקן	
6974.0	ממוצע	הכנסה
7000.0	חציון	
5022.6	סטית התקן	